

На правах рукопису

ГЕРЦУНЬ Мар'ян Павлович

СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ
(ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)

08.01.03 — Теорія макроекономіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

716 2. 000

Дисертація є рукопис.

Робота виконана у Львівській комерційній академії.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
БАШНЯНИН Григорій Іванович

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
ПАВЛИШЕНКО Михайло Миколайович
кандидат економічних наук, доцент
РЕВЕРЧУК Сергій Корнійович

Провідна організація:

ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ
НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Захист дисертації відбудеться . . . 21.02 . 1996 р. о 15 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 04.04.06 по захисту дисертацій
у Львівському державному університеті ім. І. Франка за адресою:
290008, м. Львів, пр. Свободи, 18.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Львівського
державного університету ім. І. Франка (м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розіслано . . . 18.01 . . . 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

ПАНЧИШИН С. М.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00755396 (Z)

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність дослідження. Економічна політика України в умовах розбудови незалежної самостійної держави в першу чергу визначається процесом демонтажу адміністративної моноцентричної системи і створенням умов для нормального функціонування ринкового середовища. Тому її ефективність залежить від тісноти зв'язку між цілями, проголошеними в економічній стратегії, і конкретними методами реалізації визначеної стратегії.

Аналіз економічної стратегії, яка покладена в основу ринкового реформування суспільного ладу, можна проводити у двох аспектах - формальному і змістовному. Формальний аспект проблеми досить широко висвітлюється і досліджується сучасними економістами. Що стосується змістовних аспектів економічної політики, то увага дослідників повинна бути зосереджена на заходах, які ведуть до зміни принципів економічної діяльності і форм власності, а саме - до демонополізації, роздержавлення і персоніфікації власності, до стабілізації економіки і формування механізму ефективного господарювання в умовах ринку.

Змістовному аспекту реформаторської діяльності в Україні, безсумнівно, повинно належати провідне місце у роботах по перспективному, стратегічному і кон'юнктурному аналізу посттоталітарної економіки. Саме тому, на наш погляд, змістовні аспекти, які не отримали ще достатнього висвітлення і визнання, потребують окремих досліджень. Це зумовило вибір теми дисертації та її актуальність.

Мета і основні завдання дослідження. Метою даної роботи є спроба прослідкувати наскільки процеси, що відбуваються в економіці України у зв'язку з її ринковим реформуванням, відповідають вимогам об'єктивних економічних законів, проаналізувати теоретичні витoki проблеми, спробувати вибрати і обґрунтувати методологічний підхід до аналізу процесу ринкового реформування економіки України, сформулювати деякі концептуальні основи формування ринкової економіки в Україні, а також зробити спробу виробити рекомендації стосовно вирішення певних конкретних питань функціонування ринкового механізму і персоніфікації власності в процесі її роздержавлення.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- описані основні елементи ринкової системи у їх взаємозв'язку і взаємодії; визначено місце ринкової економіки в загальному соціально-економічному комплексі країни; досліджені існуючий методологічний підхід і деякі теоретичні аспекти проблеми ринкового реформування економічної системи України; поставлено питання про необхідність тривіневого підходу при виборі економічної моделі, найбільш ефективною для даної країни; механізм ринкової економіки представляється як єдина система взаємодії ринкового і державного її регулювання;

- проаналізовані умови ефективного функціонування ринкової економіки, а також причини, які привели до глибокої економічної кризи, виявлено фактори стабілізації економіки України і можливості їх використання в сучасних умовах, розкривається негативний бік чисто ринкової регуляції економіки і на цій основі обґрунтовується необхідність і межі втручання держави в ці процеси;

- критично оцінено діючий механізм приватизації власності в Україні і доведена необхідність його вдосконалення, виявлено основні напрямки вдосконалення форм і методів роздержавлення власності, що дало можливість розробити концепцію персоніфікації власності і методику її реалізації.

Методологія, метод, предмет і об'єкт дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є система економічних законів та наукових принципів, вироблених в економічній теорії стосовно економіки, функціонуючої в ринковому середовищі. У процесі дослідження використовувалися методи системного аналізу, формальної логіки, економіко-математичного аналізу і математичної статистики.

Предметом дослідження є процес формування ринкового середовища в Україні, а об'єктом - механізм функціонування ринку: його методологічні, теоретичні і практичні аспекти.

Інформаційну базу дисертації склали: теоретичні дослідження зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, викладені в монографіях, наукових статтях, доповідях на конференціях; статистичні і нормативні матеріали, Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України; досвід ринкового реформування економіки в зарубіжних і постсоціалістичних країнах; досвід формування ринкового середовища в Україні.

Теоретична і практична цінність роботи. Теретичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній: а)зроблена спроба розробити науковий методологічний підхід до аналізу ролі ринкового механізму в процесі реформування економіки України, показати антинаукове трактування деяких загальновідомих історико-теоретичних положень; б)досліджені особливості формування моделі ринкової економіки в Україні; в)обґрунтована необхідність формування механізму реформування економіки України, виходячи з вимог об'єктивних економічних законів; г)проаналізовано дію механізму роздержавлення і приватизації власності в Україні, що послужило підставою визначення деяких напрямків його вдосконалення.

Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення умов формування ринкового середовища, вибору моделі ринкового функціонування економіки України, класифікації факторів стабілізації економіки, розробці методики персоналізації власності в умовах її роздержавлення.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у комплексному дослідженні взаємозв'язків між різними елементами соціально-економічної системи: метою, засобами досягнення мети, механізмом і рушійними силами у процесі здійснення економічних реформ в Україні з метою виявлення глибшійних (змістовних) факторів, що визначають ступінь ефективності, а, в кінцевому рахунку, перспективу реформування соціально-економічного ладу. Виявлення таких факторів дає можливість свідомо, на науковій основі, керувати названим процесом.

Оригінальним є також постановка питання про хибність існуючого методологічного підходу до визначення ролі і місця ринкової економіки в економічній системі, що дає можливість визначити не уявні, утопічні, а реальні чинники, які можуть забезпечити стабілізацію економіки, а в майбутньому і економічне зростання.

До основних наукових результатів, які становлять особистий здобуток дисертанта і вносяться на захист, належать:

- обґрунтування необхідності зміни існуючого методологічного підходу до визначення місця і ролі ринку в сучасній економічній системі України;

- комплексний підхід до оцінки і формування механізму регулювання економічної системи, діючої в ринковому середовищі;

- пропозиції щодо вдосконалення механізму приватизації власності;

- концепція персоніфікації власності і методика її реалізації.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Про основні теоретичні положення і практичні результати досліджень доповідалось на наукових і науково-практичних міжнародних, республіканських, регіональних конференціях, які відбувалися в м. Львові (1994, 1995 р.р.), м. Чернівцях (1994р.).

Результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у програмі та навчально-методичних матеріалах курсів з основ ринкової економіки, економічної теорії та використані для розробки концепції персоніфікації власності і методики її реалізації. Методика прийнята для впровадження в системі споживчої кооперації України.

Публікації. По темі дисертаційного дослідження опубліковано 11 робіт загальним обсягом 2.6 друк. арк.

Структура, зміст та обсяг дисертаційної роботи.

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

- 1.1. Ринок і ринкова система
- 1.2. Механізм функціонування ринкової системи
- 1.3. Міфи і реалії ринку

РОЗДІЛ 2. РИНКОВЕ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

- 2.1. Умови ефективного функціонування ринкової економіки
- 2.2. Фактори стабілізації економіки України
- 2.3. Державне регулювання ринкової економіки

РОЗДІЛ 3. ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЯ І РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ВЛАСНОСТІ – ОБ'ЄКТИВНА УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

- 3.1. Роздержавлення власності – об'єктивна необхідність в Україні
- 3.2. Механізм приватизації власності в Україні: необхідність його вдосконалення
- 3.3. Напрямки вдосконалення механізму приватизації власності
- 3.4. Концепція персоніфікації власності і методики її реалізації

ВИСНОВКИ

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

У вступі розкрито актуальність дослідження в умовах формування ринкового середовища, сформульовано мету і завдання дослідження, показано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, висновків та пропозицій.

У першому розділі дається загальна характеристика ринкової системи і її основних категорій, досліджується механізм функціонування ринкової системи, обґрунтовується методологічний підхід до аналізу проблеми.

Другий розділ присвячений розгляду умов ефективного функціонування ринкової економіки, аналізу факторів стабілізації економіки України і обґрунтуванню ролі держави в умовах ринку.

Третій розділ містить в собі аналіз механізму приватизації власності в Україні та рекомендації щодо його удосконалення, концепцію персоніфікації власності і методику її реалізації.

Дисертація обсягом 173 сторінок машинопису, містить дві таблиці, шість рисунків, сім схем. Список використаної літератури складається з 166 позицій.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ.

2.1. Ринкова економіка: сутність, механізм функціонування, міфи і реалії. Основою економічної політики України на сучасному етапі є створення умов для нормального функціонування ринкового середовища, що повинно забезпечити перетворення економіки у високоефективну соціально-орієнтовану сферу господарства. Проте, як показало проведене дослідження, формування ринкових відносин проходить досить суперечливо, непослідовно і малоефективно. У багатьох випадках заходи урядових структур, націлені на їх розвиток, дають зворотний ефект.

На підставі цього, сформувався догматичне твердження про безальтернативність ринковому шляху розвитку економіки, сталося повне ототожнення понять "ринкова економіка" і "високоефективна економіка", домінуючою стала думка, що ринкове реформування в Україні повинно здійснюватися на західний зразок, нав'язується ідея, що ринкова економіка повинна бути звільнена від будь-якого втручання з боку держави і діяти як саморегульована.

Обґрунтовуючи свою точку зору на вказані проблеми, дисертант виходив з того, що ринок - це раціональний і досить складний механізм функціонування товарного виробництва. Людство в умовах ринкової економіки живе вже впродовж декількох тисячоліть. Це дає підстави зробити висновок, що правомірно говорити не про наявність або відсутність ринкових відносин в тій чи іншій країні, а лише про менше або більше їх використання. Логічним продовженням цього висновку є визнання твердження, що нині відбувається "перехід до ринкової економіки" в Україні теоретично неправильним, а практично абсурдним, бо воно суперечить фактичному стану речей.

"Саморегульований ринок" або "економічна свобода" - це ілюзія, у всякому разі вона є такою значно більшою мірою, ніж здається багатьом прибічникам "вільного ринку". У процесі свого розвитку реальні економічні системи все більше віддаляються від ідеальної ринкової моделі. Передбачення про атомізованість діючих на ринку суб'єктів, що виступало одним із вихідних постулатів теорії А.Сміта, прийшло у протиріччя з життям. Практика показала, що виникло істотне розходження між теоретичною моделлю і реаліями ринку.

Пророблене дослідження дозволяє зробити висновок, що основою сучасного вискооефективного виробництва може бути не просто ринкова економіка. У зв'язку з цим в дисертації розглядається повний механізм цього регулювання, який включає в себе два основних блоки - блок внутрішньої саморегуляції (об'єктивний процес) і блок зовнішнього регулювання (суб'єктивний процес).

Методологічно помилковою є пануюча точка зору, яка ґрунтується на ототожненні понять "ринкова економіка" і "ефективна економіка", про автоматичне зростання добробуту населення в міру здійснення "переходу" до ринкової економіки. Таке ототожнення за своєю суттю некоректне тому, що це поняття, які несуть різне смислове навантаження і воно суперечить фактам. Ринок не підвищує народного добробуту, за своєю суттю він не вирішує і не може вирішувати соціальні проблеми. Проблеми соціального характеру може вирішувати і вирішує держава.

Пророблений аналіз дає підстави зробити висновок, що формування ринкового середовища і використання ринкових відносин з метою підвищення ефективності економічної системи, а відтак, і піднесення добробуту населення України можливе лише тоді, коли в основу цього процесу будуть покладені не ідеологічні міфи, а вимоги об'єктивних законів розвитку економіки.

2.2. Проблеми ринкового реформування економіки України та шляхи їх реалізації. Вибір тієї чи іншої моделі ринкової економіки не є механічним процесом, тим більше, що ідеальної моделі не існує. Треба визнати реальністю, що сьогодні ні в одній країні світу не існує моделі, яка була б адатною вирішувати всі проблеми і предатної для усіх. Будь-яка модель функціонування економіки, як доводиться в проведеному дослідженні, буде ефективною лише у тому випадку, якщо вона враховує всю сукупність історичних традицій, національних особливостей, культури і умов економічного розвитку даної країни. В той же час, будь-яка модель ринкової економіки передбачає наявність певних загальних умов, без яких її ефективне функціонування стає неможливим. Саме цей аспект проблеми є предметом дослідження у другій главі дисертації.

На підставі проведеного аналізу, а також враховуючи досвід країн, які функціонують у нормальному ринковому середовищі, визначаються такі основні ідеальні умови:

- Реальна самостійність і економічна відповідальність господарських суб'єктів (підприємств).
- Конкуренція.
- Надійна матеріально-фінансова збалансованість, стійка грошова система.
- Механізм ціноутворення, який реагує на динаміку попиту і пропозиції.
- Структура виробництва, яка реагує на зміни платоспроможного попиту.
- Надійне правове забезпечення ринкових відносин.
- Ефективна система соціального захисту населення.

Навіть поверхнєве ознайомлення з церахованими умовами дає підстави зробити два серйозних висновки. По-перше, в Україні на момент прийняття рішення про широкомасштабний "перехід" до ринкової економіки не існувало нормального середовища для цього. Тому, той антиефект, який ми маємо від демонтажу адміністративно-командної економіки, цілком закономірний, його можна було спрогнозувати і запобігти. По-друге, щоб таке середовище виникло, необхідно провести комплекс організаційно-економічних, соціальних і законотворчих заходів. А саме головне, розробити механізм функціонування цих заходів і нових законодавчих актів. А це означає, що формування нормального ринкового середовища - процес складний і відносно тривалий і входить в нього бажано поступово. У зв'язку з цим в дисертації розкривається зміст основних етапів ринкового реформування постсоціалістичної економіки. Дотримання розглянутої схеми, на думку дисертанта, могло б гарантувати відносно поступове і малоконфліктне трансформування вітчизняної надмірно одержавленої економіки у ринкову.

Уповільнення темпів розвитку, яке намітилося ще за часів панування командно-адміністративної системи управління, в умовах форсованого "переходу" до ринку трансформувалося в глибоку економічну кризу. Аналіз розвитку економічної кризи в Україні, проведений в дисертаційній роботі, показав, що вона є породженням детенсивного типу розвитку вітчизняної економіки, який передбачає, що приріст обсягів виробництва досягається за рахунок ще більшого приросту затрат усіх ресурсів виробництва. У зв'язку з цим, обґрунтовується ряд факторів економічного розвитку, дію яких необхідно активізувати, щоб призупинити деградацію національної економіки і забезпечити в кінцевому рахунку її розвиток.

Теоретичний аналіз, пророблений в дисертації показав, а світова практика це підтверджує, що ринок, при всіх своїх позитивних якостях (основні з них наводяться в роботі, як ефекти позитивного впливу), в силу жорсткої спрямованості на прибуток, не спроможний вирішувати ряд суттєвих проблем, які виникають в процесі розвитку суспільства. Цей другий, "негативний" бік ринку, як регулятора економіки в умовах ринкової ейфорії, у вітчизняній літературі досліджується недостатньо. Наслідком цього стало приниження ролі держави в управлінні економікою. У той же час, питання, якою мірою участь держави у регулюванні господарських зв'язків, заснованих на ринкових засадах, необхідне, досить актуальне і відноситься до числа невирішених проблем економічної теорії. У дисертації констатується, що втручання держави в економічні і соціальні процеси зумовлено вимогами об'єктивних економічних законів, які передбачають, що велике за масштабами, складне і багатфакторне за змістом виробництво не може ефективно функціонувати без свідомого зовнішнього централізованого управління ним.

Теоретично можна говорити про мінімальні необхідні і максимально допустимі межі втручання держави в економічні процеси. В реальному ж господарюванні розмежувати їх практично неможливо і визначаються вони тими конкретними умовами, в яких знаходиться країна в даний конкретний момент свого розвитку. Проте, визнання основних сфер, де без державного втручання ринковий механізм є безпорядним, а іноді навіть шкідливим, є необхідним, особливо в умовах ринкового реформування економіки країни. В дисертації робиться спроба визначити такі сфери, що можна вважати і за верхні межі втручання держави в економіку.

1. Ринок визнає лише один критерій розподілу доходів, згідно з капіталом в процесі конкуренції. Щоб уникнути соціальної напруги і забезпечити мінімум соціальної справедливості, держава повинна регулювати ці процеси.

2. Чисто ринковий розподіл не гарантує невід'ємного соціально-економічного права людини на певний стандарт добробуту, а без додержання прав людини не може бути ні сучасного демократичного суспільства, ні його економіки. Отже держава повинна активно включатися у перерозподіл доходів.

3. Об'єктивним результатом чисто ринкового регулювання економіки є безробіття. Це ставить перед державою проблему регулювання ринку робочої сили.

4. Ринковий механізм не спроможний самостійно забезпечити стратегічні прориви в галузі науки і технології, глибоку структурну перебудову виробництва. І тут не обійтися без участі держави, яка втілюється у стимулюванні НТП і структурній політиці.

5. В генах ринкової економіки закладені такі важкі хвороби, як інфляція і монополізм. Тому вона постійно потребує державної антиінфляційної і антимонопольної профілактики.

Розглянуте дає можливість визначити економічні функції держави, які в дисертації зводяться до трьох основних груп: перша - формування і організація функціонування ринкового законодавства; друга - забезпечення нормальної роботи ринкового механізму; третя - вирішення соціально-економічних проблем.

2.3. Механізм приватизації власності в Україні: необхідність і напрямки вдосконалення. В реферованій роботі констатується, що проблема не в тому, проводити роздержавлення власності, чи ні, а в тому - як, яким способом цей процес здійснювати.

Принципово невірним є зведення процесів роздержавлення тільки до індивідуальної приватизації власності. Приватизація - лише етап роздержавлення, який передбачає передавання працівникам символу власності на частину засобів виробництва.

Хоча роздержавлення власності - головна мета сучасної економічної політики в Україні, це не повинно означати повну ліквідацію державної форми власності. Держава була і залишається суб'єктом власності. Мова йде лише про подолання її монопольного становища. А це означає, що роздержавлення повинно передбачити: а) приватизацію частини державної власності і введення її в орбіту ринкової економіки; б) переведення частини підприємств, які залишаються власністю держави, в ринковий режим функціонування.

Ті надії, які покладаються владними структурами України на приватизацію власності (формування механізму мотивації високоефективної праці, створення середнього класу власників, забезпечення умов для зростання ефективності національної економіки) можуть не виправдатися бо, з одного боку, вони напряду не пов'язані з приватизацією, а, з іншого, не можуть бути забезпеченими тим механізмом приватизації, який офіційно пропонується через суперечливу природу. Економічні, соціальні та моральні втрати суспільства можуть виявитися значно більшими отриманого ефекту.

Ідеологи приватизації в Україні допускаються зовсім не діалектичної суперечності, бо хочуть поєднати дві протилежні за суттю (хоча і схожі за формою) економічні стратегії реформування соціально-економічної системи: стратегію трудящих і стратегію буржуазії.

Отже, якщо виходити з того, що роздержавлення і приватизація власності для України на сучасному етапі є об'єктивною необхідністю, то необхідно визначитися концептуально, що ми, як держава, чекаємо від приватизації. І який зміст повинен бути закладений в механізм приватизації власності.

Оскільки роздержавлення власності і формування мотиваційного механізму до праці на пряму не пов'язані, роздержавлення в дисертації розглядається, по-перше, як середовище, де цей механізм формується, і, по-друге, роздержавлення не обов'язково, як то передбачає нині чинна Програма приватизації, повинно закінчуватися догодовною передачею (продажем) державних об'єктів в індивідуальну приватну власність.

Визначення засобів реалізації завдань, поставлених перед роздержавленням власності, дає можливість свідомо і обгрунтовано формувати механізм приведення їх в дію. Цей механізм повинен передбачити набір і дієвість саме таких способів і методів роздержавлення і приватизації, які б сприяли, збереженню і розвитку великого виробництва, розвитку інтеграційних процесів на основі поглиблення спеціалізації з подальшим кооперуванням вузькоспеціалізованих високоефективних невеликих підприємств з підприємствами великими у єдину цілісну економічну систему, посиленню дієвості державного регулювання економіки, в кінцевому рахунку вели до поліпшення народного добробуту. Тобто мова йде про те, що механізм роздержавлення власності повинен забезпечити процес її трансформації у нерозривному зв'язку з характером праці. А оскільки остання носить суспільний характер, то метою роздержавлення повинно бути передавання переважної частини державної власності в руки трудових колективів.

На думку дисертанта, необхідно провести реальну переоцінку всього державного майна і на цій основі визначити дійсну частку кожного громадянина країни у сукупному майні держави.

Наступним етапом роздержавлення власності повинно стати визначення основних його параметрів. Більшу її частину бажано передати в руки трудових колективів з таким розрахунком, щоб кожному члену колективу дісталось не менше визначеної частки будь-якого громадянина.

З метою зміцнення і дотримання колективних начал у володінні власністю, однією з важливих умов виступає умова, що будь-який власник за бажанням може отримати лише вартісний еквівалент свого паю (частки), а колективне майно дробитися не повинно.

Роздержавлення власності саме в такий спосіб стане основою для поступового формування стабільних та високоефективних стимулів до праці тому, що в основу їх будуть закладатися потреби та інтереси індивідуума, колективу, суспільства. Отже, роздержавлення і приватизація власності в Україні може дати очікуваний ефект лише за умови, коли механізм приватизації буде скерований на реформування відносин власності згідно з потребами і інтересами широких верств населення, які повинні стати рушійною силою економічних реформ. А це люди, які основним джерелом своїх доходів мають плату за працю і пенсії. Згідно з різними джерелами, вони складають від 80 до 90% населення України.

Суттєвим є те, що ця абсолютна більшість населення країни не складає "середнього класу", а формує категорії бідних і найбідніших верств населення.

Отже, практичний стан речей, який склався в Україні, об'єктивно зумовляє таку спрямованість процесу роздержавлення і приватизації власності, яка забезпечить формування середнього класу суспільства з переважної частини населення, що живе на трудові доходи.

Пророблений аналіз дає підстави стверджувати, що нині діючий механізм роздержавлення і приватизації власності не відповідає основним вимогам створення соціально-орієнтованої ринкової економіки і вимагає суттєвого вдосконалення. Основним напрямком такого вдосконалення повинна бути його скерованість на врахування інтересів переважної частини населення України і тих конкретних економічних, соціальних, геополітичних, психологічних, культурних умов, які склалися в країні.

2.4. Концепція персоніфікації власності і методика її реалізації. Пристосування механізму роздержавлення до сучасних умов перехідного періоду в Україні, передбачає розроблена концепція приватизації власності через її персоніфікацію. Пропонуючи дану концепцію, ми виходимо з того, що в основній масі населення немає первісного капіталу на викуп майна зразу і за повну вартість, а кошти, що нагромаджені, розподілені нерівномірно. Тому, перетворення державного підприємства у колективне, а точніше у колективно-індивідуальне починається з того, що трудовий колектив викупляє у держави не основні фонди свого підприємства, а спочатку лише оборотні засоби. Основні фонди колектив бере на першому етапі в оренду. В міру нагромадження капіталу, викупатимуться і вони.

Другим важливим моментом пропонованої концепції є те, що вартість майна, придбаного (внаслідок викупу) і нагромаджуваного в подальшому за рахунок прибутку, розподіляється між працюючими пропорційно заробітній платі, отриманій за весь час з моменту переходу на дану форму господарювання. Належна робітничої частка майна підприємства - це свого роду трудові акції, а нараховувана пропорційно до неї винагорода за наслідками роботи за рік - відповідні дивіденди по них.

Таким чином, економічною основою новоутвореного підприємства стає трудова колективно-індивідуальна власність, яка належить всьому колективу в цілому і кожному працюючому зокрема. Саме в цьому головна відмінність пропонованої форми господарювання від інших. Власність персоніфікується і досягається реальне поєднання безпосередніх робітників із засобами виробництва, робітники стають дійсними господарями викуплених засобів виробництва, а також продукції, виробленої за їх допомогою.

Розрахунок персоніфікованої (індивідуальної) частки колективного майна, створеного і придбаного за рахунок госпрозрахункового доходу, здійснюється за такою формулою:

$$\text{ІндЧ} = \frac{\text{КФтк} \times \text{ЗП}}{\text{ЄЗП}}, \text{ де}$$

ІндЧ - індивідуальна частка, яка належить одному працівнику;

КФтк - колективний фонд трудового колективу підприємства (залишкова вартість основних фондів, балансова вартість матеріальних цінностей, залишок фондів та іншого майна, створеного і придбаного за рахунок госпрозрахункового доходу колективного підприємства за весь час його діяльності);

ЗП - сума заробітної плати одного працівника за весь час його роботи в колективному підприємстві;

ЄЗП - сума заробітної плати всіх працівників за весь час діяльності колективного підприємства.

Переваги пропонованої моделі роздержавлення власності:

1. Поступовістю реформування власності.
2. Є найбільш соціально справедливим, бо дає реальні шанси брати участь у цьому процесі трудовим колективам підприємств, які підлягають роздержавленню.

3. Реальна можливість нагромаджувати грошові кошти повляється у всіх, хто чесно працює.

4. Внаслідок персоніфікації власності відбувається (чого немає при акціонуванні, на приватному і державному підприємствах) реальне поєднання робітників із засобами виробництва, що створює найкращу мотиваційну основу для високоефективної праці.

5. Є універсальною. Вона може бути застосована для приватизації як малих, так і великих підприємств, як у виробничій, так і у невиробничих сферах і в різних галузях народного господарства.

Перераховане свідчить, що колективне (народне) підприємство за своєю ефективністю, особливо в перехідний період, коли йде процес формування умов для створення соціально орієнтованої економіки, не поступається ні акціонерному, ні тим більше приватному підприємству.

Запропонована концепція, враховуючи реалії життя, передбачає різноваріантні моделі персоніфікації власності і розподілу госпрозрахункового доходу. Так, розглянутого типового варіанту, в якому розподіл майна (випушеного і заробленого) і доходу відбувається за критерієм лише заробітної плати, заробленої в умовах функціонування колективного підприємства, можливі варіанти (коли власність передається безоплатно в користування трудовому колективу, або вже належала йому - споживча кооперація), де виникає проблема розподілу лише госпрозрахункового доходу. Для такого випадку нами розроблена модель, яка передбачає, що критерієм розподілу доходу виступає середня заробітна плата і трудовий стаж. Колективне ж майно розподіляється на паї (персоніфікується) і служить основою цього розподілу, як і в типовому варіанті.

3. ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ.

1. Ринкова економіка не може бути "створена" внаслідок прийняття навіть самих розумних і високорівневих законів, постанов і указів. Формування нормального ринкового середовища - процес складний і відносно тривалий, до того ж обумовлений вимогами об'єктивних економічних законів. Шлях, обраний Україною, лише за формою реалізує вимоги об'єктивних законів економіки, по суті спостерігається спроба зверху, примусово та ще й у небувало стислі строки максимально одержавлену централізовану економіку "вести" в русло вільного ринку.

2. Розвиток виробництва в Україні вітчизняної економіки йде детенсивним шляхом, що є найбільш глибокою і суттєвою причиною поглиблення кризових і інфляційних процесів. У свою чергу обвальний розвиток кризових процесів посилює детенсивний характер функціонування економіки.

Тому вирішувати проблему виходу з економічної кризи слід не шляхом форсування ринкових реформаций, бо головні причини кризи лежать не в сфері обігу, а у сфері виробництва. Основою стабілізації економіки повинна стати сучасна теорія економічного зростання і розвитку, яка органічно вмонтує в себе оптимальне використання ринкових відносин. А це не можливо здійснити без свідомого регулювання економічних процесів з боку держави.

3. Державне регулювання економіки - не тимчасовий захід, потрібний лише в екстремальних випадках. Ринок, з усіма своїми позитивними якостями, не спроможний вирішувати ряд суттєвих проблем, які виникають в процесі розвитку суспільства (соціальних, екологічних, користування населення суспільними товарами, встановлення макроекономічних пропорцій). Тому, особливо в умовах сучасного масштабного і надзвичайно складного виробництва, регулювання цих проблем повинна постійно здійснювати держава. Регулятивна роль держави повинна всебічно посилювати позитивний вплив ринку на функціонування національної економіки і пом'якшувати негативний вплив ринку. Крім цього, втручання держави в економічні та соціальні процеси в умовах великого за масштабами, складного і багатофакторного за змістом виробництва зумовлюється вимогами об'єктивних економічних законів. Межі втручання держави в економіку не є раз і назавжди даними.

4. Ринкове реформування економіки не самоціль. Це лише засіб для перетворення останньої у високоефективну сферу господарювання. Спрацює цей засіб чи ні, залежить від ступеня оптимальності обраної для даної країни моделі ринкового господарювання. Вибір оптимальної моделі може бути здійснено лише на основі вироблення чіткого методологічного підходу, який повинен включати три рівні аналізу: теоретичний, економічний, юридичний.

5. Однією з найважливіших умов, що формує модель господарювання, є характер процесу роздержавлення і приватизації власності. Дисертант розглядає цей процес, як об'єктивну необхідність, яка зумовлена надмірною концентрацією власності в руках держави. Аналіз, пророблений в дисертації, свідчить, що запропонований владними структурами України механізм приватизації власності не повною мірою сприяє формуванню соціально-орієнтованої ринкової моделі господарювання. Тому виникає потреба його удосконалення. Основним напрямком такого удосконалення є скерованість його на врахування інтересів основної маси населення, яка повинна стати основою формування "середнього класу", здатного забезпечити країні реальну економічну самостійність і незалежність.

6. Зроблені теоретичні узагальнення покладені в основу концепції персоніфікації власності в процесі її роздержавлення і приватизації. При розробці конкретних моделей переходу одержавлених підприємств в режим колективних (народних), пропонується використати, розроблену на основі названої концепції, методику розрахунків індивідуальних трудових паїв.

4. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ НА ТЕМУ ДИСЕРТАЦІЇ.

1. Методологічні і теоретичні аспекти становлення ринкової економіки в Україні. (в огляді матеріалів конференції). // Економіка України. 1995. №5. - С.95-96. (у співавторстві).
2. Структура національної економічної системи. // Становлення нової економічної системи в Україні. - Тези доп. міжн. наук.-практ. конф. - Львів: 1994. Ч.2. - С.11-15. (у співавторстві).
3. Методологічні і теоретичні аспекти становлення ринкової економіки в Україні. // Становлення нової економічної системи в Україні. - Тез. доп. міжн. наук.-практ. конф. - Львів: 1994. Ч.1. - С.83-96. (у співавторстві).

4. Концептуальні принципи формування ВЕЗ. //Вільна економічна зона - як форма регіонального розвитку. -Тези доп. міжн. наук.-практ. конф. -Чернівці: 1994. Ч.1. -С.78-80. (у співавторстві).
5. Інтелектуальний фактор національного економічного відродження. //Гуманітарна освіта і проблеми духовного відродження України. -Тези доп. міжвуз. наук. конф. -Львів: 1994. -С.169-171. (у співавторстві).
6. Механізм формування і використання валового доходу фірм (методи економічного виміру номінальної і реальної вартості). //Проблеми становлення аудиторської діяльності в Україні. -Тези доп. всеукр. наук.-практ. сем. -Львів: 1994. -С.103-106. (у співавторстві).
7. Аудит та комп'ютерні технології. //Проблеми становлення аудиторської діяльності в Україні. -Тези доп. всеукр. наук.-практ. сем. -Львів: 1994. -С.92-93. (у співавторстві).
8. Номінальна і реальна вартість інвестицій. //Тези доп. студ. наук. конф. ЛТЕІ -Львів: 1994. -С.35-38. (у співавторстві).
9. Проблеми трансформування системи привласнення у процесі реформування економіки України. //Збір. мат. конф. проф.-викл. складу і аспір. Академії. -Львів: 1995. -С.129-130. (у співавторстві).
10. Фактори інтенсифікації економічного розвитку України на сучасному етапі. //Становлення національної економіки України. Збір. мат. всеукр. наук. конф. -Львів: 1995. Вип.4. -С.63-65. (у співавторстві).
11. До питання про ефективність ринкової саморегуляції національної економіки України. //Становлення національної економіки України. Збір. мат. всеукр. наук. конф. -Львів: 1995. Вип.4. -С.75-77.

Аннотация.

Герцунь М.П. "Становление рыночной экономической системы в Украине (теоретико-методологические аспекты)". Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.03 - Теория макроэкономики. Львовская коммерческая академия. Львов. 1995.

В теоретическом плане сделана попытка разработать научный методологический подход к анализу роли рыночного механизма в процессе реформирования экономики Украины; исследованы особенности формирования модели рыночной экономики в Украине; обоснована необходимость формирования механизма реформирования экономики Украины; проанализировано действие механизма разгосударствления и приватизации собственности в Украине. В практическом плане разработаны рекомендации по усовершенствованию условий формирования рыночной среды, выбора модели рыночного функционирования экономики Украины, классификация факторов стабилизации экономики; разработана методика персонализации собственности в условиях ее разгосударствления.

Annotation.

Gertsoon M.P. "Establishment of market economic system in Ukraine (theoretical and methodological aspects). Thesis for obtaining the scientific degree of candidate of economics. Speciality 08.01.03 - Macroeconomic Theory. Lviv Academy of Commerce. 1995.

Theoretically an attempt to elaborate the scientific and methodological approach to analysis the role of the Market Mechanism in Ukrainian economy reforming process has been made; the particularities (of forming) the model of Market Economy in Ukraine have been investigated; The necessity of organization of reforming economic mechanism in Ukraine has been based; The Operation of privatization and restating mechanism in Ukraine have been analysed. Practically have been elaborated the instructions on the improvement of the Market Environment formation conditions, for choosing the Market Economy model for Ukraine, the classification of stabilization factors of economy has been elaborated; the method of property personification under restating has been worked out.

Ключові слова: ринкова економіка, ринкове середовище, державне регулювання, роздержавлення і приватизація власності, персоналізація власності.

Підписано до друку 3.01.96 р.
Формат 60×80/16. Папір писальн. Друк офсетний.
1,25 др. арк. 1,16 ум. др. арк. 1,43 обл.-вид. арк.
Тираж 100 прим. Зам. 3. Безкоштовно.

Віддруковано в друкарні ЛКА
м. Львів, вул. У. Самчука, 6.

AB 33.682